

ISSN 1643-8183
eISSN 2353-8139

Artykuł został opublikowany zgodnie ze standardami
Libre Open Access i jest objęty warunkami licencji
Creative Commons CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe

Zeszyty Prawnicze
26.1 / 2026, s. 83-95
<https://doi.org/10.21697/zp.2026.26.1.05>

MARCIN WAGNER

Uniwersytet Warszawski
<https://orcid.org/0000-0002-1428-4791>
e-mail: marcin.wagner@poczta.fm

PROCESOWY PUNKT WIDZENIA W NAUCE PRAWA (MATERIALNE I PROCEDURALNE ASPEKTY STOSOWANIA PRAWA CYWILNEGO)

Celem artykułu jest zaprezentowanie dotychczasowych poglądów doktryny procesu cywilnego dotyczących wzajemnych relacji między prawem procesowym a prawem materialnym w zakresie stosowania prawa. Tematyka ta jest przedmiotem istotnego zainteresowania ze strony zarówno doktryny, jak i praktyki prawa cywilnego. W artykule autor korzysta z metody formalno-dogmatycznej, aby w pierwszej kolejności uporządkować istniejące poglądy w literaturze, w drugiej zaś zaprezentować metodę absorpcji jako oryginalne rozwiązanie sytuacji procesowej, w której kilka norm niejednorodnych krzyżuje się wzajemnie, przy czym każda norma da się podporządkować innemu działowi prawa.

Nauka procesu jest ważną i wartościową dyscypliną prawną i nie można przykładowo uznać, że nauka prawa cywilnego jest ważniejsza od nauki procesu cywilnego. Procesowy punkt widzenia ma głęboką rację bytu i jest rzeczywiście naukowym punktem widzenia. Nie tylko nie jesteśmy zwolennikami niedoceniaenia tej nauki, lecz raczej jesteśmy zwolennikami jej rozszerzania, usunięcia uzurpacji ze strony nauki prawa cywilnego, wciąż wdzierającej się do dziedzin nauki procesu¹.

---

¹ Zob. L. Petrażycki, *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, wyboru dokonali J. Licki i A. Kojder, Warszawa 1985, s. 368-378.

Jeśli rozumiemy ujęcie pewnej mnogości i różnorodności jako odniesienie do swego aspektu normy prawnej – ta mnogość i różnorodność nie jest samoistna; może być bowiem rozumiana jedynie dzięki swistej relacji do całości, w której zostaje ujęta². Istnieje zależność powinności od bytu, rozumiana jako konieczność liczenia się przy formułowaniu norm z obiektywnym porządkiem³.

Z jednej strony wyrażany jest pogląd, że zakresy tego, co proceduralne i materialne, oraz tego, co formalne i treściowe, się krzyżują⁴. Brak jest dostatecznie ostrych kryteriów w kwestii teoretycznych podstaw rozgraniczenia norm materialnych i procesowych⁵. Wreszcie wobec zacierania się różnic między prawem procesowym a prawem materialnym oraz wobec dążności podporządkowania obu działów prawa tym samym zasadom hipoteza przeciwieństw jest tezą wadliwą⁶.

Z drugiej wszak strony według nauki procesu o przynależności danej normy do jednego z dwóch działów (prawa materialnego lub prawa procesowego) decyduje nie miejsce zamieszczenia przepisu formułującego tę normę (w ustawie procesowej czy w ustawie materialnoprawnej), ale cel, przedmiot i treść tej normy⁷. Według tego poglądu dotychczasowe próby rozstrzygnięcia problemu stosowania prawa materialnego i procesowego wychodziły od hipotezy przeciwieństw.

Nie ulega wątpliwości, że w praktyce stosowania prawa normy prawa materialnego oraz procesowego krzyżują się nawzajem. Jednym z czołowych aspektów zagadnienia wzajemnej relacji cywilnego prawa procesowego do prawa materialnego jest kwestia sposobu rozwiązywania

---

² Sz. Rundstein, *Zasady teorii prawa*, Warszawa 1924, s. 10.

³ C. Martyniak, *Moc obowiązująca prawa, a teoria Kelsena*, Lublin 1938, s. 240.

⁴ J. Wróblewski, *Materialne i proceduralne aspekty prawa w teorii prawa*, Studia Prawno-Ekonomiczne 45/1990, s. 15.

⁵ J. Jodłowski, *O potrzebie i kierunkach badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego*, Państwo i Prawo 2/1973, s. 14.

⁶ W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957, s. 207.

⁷ W. Broniewicz, *Normy, przesłanki i zarzuty jurysdykcyjne w procesie cywilnym. (Przyczynek do zagadnienia stosunku prawa materialnego i prawa procesowego)*, Studia Prawno-Ekonomiczne 2/1969, s. 73.

ewentualnej kolizji przepisów obu tych działów prawa⁸. Należy bowiem stwierdzić, że niezależnie od konstruowania i podejmowania mniej lub bardziej skutecznych prób realizacji idei integracji, a nawet i harmonizacji obu tych działów szeroko rozumianego prawa cywilnego takie kolizje mogą się pojawiać. Powstaje więc pytanie, czy w takim wypadku należy dawać priorytet wykładni przepisów prawa materialnego, czy też prymat powinny mieć unormowania proceduralne.

Rodzi się również wątpliwość praktyczna, jak rozwiązać sytuację procesową, w której kilka norm niejednorodnych krzyżuje się wzajemnie, przy czym każda norma da się podporządkować innemu działowi prawa. Wydaje się, że problem ten można rozwiązać przy zastosowaniu metody absorpcji.

Metoda absorpcji może mieć zastosowanie wówczas, gdy w danej sytuacji procesowej dają się wyróżnić elementy najbardziej znaczące, a szczególnie rozwiązania z zakresu prawa procesowego jako elementy główne i elementy prawa materialnego im podporządkowane. Według tych właśnie elementów następuje kwalifikacja prawna całej sytuacji procesowej.

Jeśli owe elementy znaczące lub główne mogą być przyporządkowane do jednego z dwóch działów (prawa materialnego lub prawa procesowego), wówczas stosuje się do sytuacji procesowej przepisy tego normatywnego działu prawa. Następuje wtedy absorpcja owych nieznaczących elementów sytuacji procesowej czy podporządkowanych elementów znaczącym lub głównym.

Zarówno w przepisach prawa cywilnego materialnego, jak i procesowego brak wyraźnego odniesienia się do zagadnienia ich wzajemnych współzależności. Jest to zresztą zrozumiałe, chociaż nie ulega wątpliwości, że także uzależnienia – o różnej intensywności oraz zakresach podmiotowych i przedmiotowych – występują.

Niezależnie jednak od zaprezentowanych poglądów zagadnienie stosowania prawa potwierdza tezę, że sens regulacji materialnoprawnych

---

⁸ T. Wiśniewski, *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, *Polski Proces Cywilny* 3/2020, s. 584.

srowadza się do skutków procesowych⁹. Otwarta pozostaje kwestia nadrzędności prawa procesowego wobec prawa materialnego. Między systemem prawa procesowego oraz systemem prawa materialnego istnieje ścisła współzależność. Możliwa jest wszakże jedność nadrzędna w dwóch wariantach¹⁰:

1. prawo materialne jest nadrzędne wobec prawa procesowego; przedmiotem procesu jest prawo materialne; jest to stanowisko oparte na klasycznej teorii procesu; prawo procesowe pełni wyłącznie funkcje subsydiarną i instrumentalną w stosunku do prawa materialnego;
2. odwrotnie, prawo procesowe jest nadrzędne wobec prawa materialnego; według tej koncepcji przedmiot procesu jest zdeterminowany przez roszczenie powoda; jest to tzw. poklasyczna teoria procesu; W myśl tej koncepcji normy prawa procesowego są w pełni autonomiczne w stosunku do norm prawa materialnego.

Franciszek K. Fierich przyjmował, że istotą procesu cywilnego jest stosunek prawnoprosesowy, a jego oś określa między innymi przedmiot procesu. Konsekwencją tego poglądu było przyjęcie w trakcie prac legislacyjnych założenia, że istnieje konieczność ścisłego oznaczenia i wyodrębnienia przedmiotu procesu jako elementu tego stosunku¹¹.

We współczesnej literaturze procesu przyjmuje się, że koncepcja wychodząca z założenia, iż przedmiotem procesu jest roszczenie materialnoprawne, jest nieadekwatna we wszystkich przypadkach powództw dotyczących ustalenia istnienia bądź nieistnienia prawa lub stosunku prawnego oraz powództw o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego¹². W związku z tym teoria przedmiotu procesu cywilnego jest

---

⁹ W. Siedlecki, *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, Krakowskie Studia Prawnicze 3-4/1969, s. 95.

¹⁰ W. Lang, *Prawo procesowe a prawo materialne. Wzajemne relacje*, [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006, s. 428.

¹¹ K. Gajda-Roszczyńska, *Ewolucja koncepcji przedmiotu procesu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r. oraz Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.*, *Polski Proces Cywilny* 3/2020, s. 387-389.

¹² K. Korzan, *Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa do sądu i prawa do powództwa*, [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz*

definiowana jako twierdzenie powoda o istnieniu albo nieistnieniu określonej normy indywidualnokonkretnej, przedstawionej sądowni celem wiążącego ustalenia jego istnienia albo nieistnienia¹³. Istnienie roszczenia formalnego nie jest uzależnione od przepisów materialnych, powstaje ono w momencie wystąpienia z nim przez powoda do sądu i trwa do zakończenia procesu: posiada swój odrębny byt procesowy; może być zasadne lub bezzasadne, przy czym roszczenie formalne zasadne zawiera w sobie roszczenie materialne (jedno, ale może być ich też kilka). Roszczenie materialne istnieje albo nie istnieje, natomiast roszczenie procesowe (formalne) powstaje i istnieje z chwilą wystąpienia z nim przez powoda w procesie, a zatem tylko o roszczeniu procesowym można powiedzieć, że jest ono zasadne albo niezasadne¹⁴.

Natomiast w prawie karnym podstawowym celem procesu jest ustalenie i zrealizowanie powstałego w konkretnym przypadku roszczenia państwa o ukaranie¹⁵. Podstawą tej koncepcji jest roszczenie pokrzywdzonego, które z czasem w całości przeszło ze sfery prywatnej do publicznoprawnej. Według tej koncepcji każdy poszczególny proces ma na celu orzeczenie o roszczeniach wynikających ze zdarzenia faktycznego przedstawiającego się jako czyn karalny człowieka. Z kolei przedstawiciele teorii odpowiedzialności uważają, że zasadniczym przedmiotem procesu karnego jest kwestia odpowiedzialności prawnej osoby ściganej za zarzucane jej przestępstwo¹⁶.

Aprioryzm możliwości wynikających z systemu będzie istotnym uzupełnieniem historycznego stanu wiedzy, jako że dopiero dzięki niemu możliwe będzie stworzenie wyczerpującej listy wszystkich możliwych

---

dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, red. A. Marciniak, Łódź 1998, s. 192.

¹³ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1996, s. 161.

¹⁴ H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 15.

¹⁵ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1959, s. 4.

¹⁶ M. Cieślak, *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu karnego”*, Państwo i Prawo 8-9/1959, s. 337-340.

stanowisk. Wprawdzie jest to bardzo żmudna praca, ale odpowiednie zrozumienie tych zagadnień jest konieczne.

Z dotychczasowych rozważań wynikają dwie następujące tezy. Po pierwsze, istota ontologiczna, tj. podłoże, z którego prawo intertemporalne wyrosło i na którym ma być przede wszystkim stosowane, jest związane z nauką procesu. Po drugie, między systemem prawa procesowego oraz systemem prawa materialnego istnieje ścisła współzależność.

Klasyczne prawo rzymskie nie знаło podziału na prawo materialne i prawo procesowe, a prawo prywatne ujmowano przede wszystkim pod kątem jego realizacji, jako system *actiones*¹⁷.

Wyraźne oddzielenie obu działów prawa nastąpiło w XVII w. w Niemczech. Doktryna prawa w sposób świadomy natomiast zaczyna się zajmować stosunkiem prawa materialnego do procesowego dopiero w XIX stuleciu. Wtedy to powstaje nauka o tzw. prawie skargi, która przechodziła ewolucję od teorii tzw. konkretnego prawa skargi (Friedrich K. von Savigny), przez teorię roszczeń ochronnych (Bernhard Windscheid, Adolf Wach, Konrad Hellwig), teorie prawa potestatywnego (Giuseppe Chiovenda), do teorii tzw. abstrakcyjnego prawa skargi (Heinrich Degenkölb). Jak stwierdza Eugeniusz Waśkowski¹⁸, zorientować się w obszernej i zawilej literaturze poświęconej materii przedmiotu procesu nie jest łatw.

Mając na uwadze wyczerpujące opracowanie tego zagadnienia w literaturze polskiej¹⁹, która uwzględnia stanowiska literatury obcej, wskażę jedynie na najważniejsze stanowiska w rodzimej literaturze.

---

¹⁷ Funkcją procesu cywilnego była ochrona prawa materialnego. Zob. W. Litewski, *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988, s. 9.

¹⁸ E. Waśkowski, *Skarga, powództwo i prawo do ochrony sądowej*, Polski Proces Cywilny 9-10/1937, s. 266.

¹⁹ K. Stefko, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915, s. 16, 126; H. Trammer, *op. cit.*, s. 1-12 przyp. 14; W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania...*, s. 13 i n.; W. Berutowicz, *Funkcja procesu cywilnego w oświeceniu nauki o tzw. prawie skargi*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 9, 70; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 61 i n.; P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015, s. 135-159.

Do najwybitniejszych przedstawicieli klasycznej teorii procesu cywilnego w polskiej nauce należą: Jerzy Jodłowski²⁰, Zbigniew Resich²¹, Maria Jędrzejewska²². Jerzy Jodłowski przyjmuje za przedmiot procesu w zasadzie roszczenie materialnoprawne, gdy zaś nie ma takiego roszczenia i być nie może, przedmiotem powództwa jest stosunek prawny, którego ustalenia lub ukształtowania domaga się powód. Jerzy Jodłowski uważa, że koncepcja roszczenia procesowego jest sztuczna i nie znajduje pokrycia w prawie pozytywnym, bowiem nie istnieje roszczenie procesowe w procesie, a konstrukcja ta została przeniesiona na jego grunt z prawa cywilnego materialnego²³. Według teorii rzeczywistego procesu przedmiotu procesu Z. Resicha przedmiotem procesu cywilnego jest zawsze zespół faktów i zdarzeń, który ma potwierdzić prawdziwość twierdzeń powoda i realny byt prawa lub stosunku prawnego, którego dotyczy żądanie pozwu²⁴. Prawo do powództwa w znaczeniu materialnym uzależnione jest od przesłanek materialnoprawnych²⁵. Według M. Jędrzejewskiej przedmiotem procesu jest wprost stosunek prawny.

Z kolei do najwybitniejszych przedstawicieli poklasycznej teorii procesu cywilnego w polskiej nauce procesu należą: Marian Waligórski²⁶, Henryk Trammer²⁷, Władysław Siedlecki²⁸. Marian Waligórski definiował przedmiot procesu jako roszczenie, które w prawie procesowym oznacza twierdzenie o prawie oznaczonej treści przedstawione organowi procesowemu dla udzielenia mu ochrony prawnej. Jednym ze sposobów

---

²⁰ J. Jodłowski, *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1970 r.*, III CZP 81/69, Państwo i Prawo 10/1970, s. 618.

²¹ Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 62.

²² M. Jędrzejewska, *Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje*, Warszawa 1975, s. 54.

²³ J. Jodłowski, *op.cit.*, s. 618 przypis 20.

²⁴ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 74.

²⁵ Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 28-29.

²⁶ W. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 370.

²⁷ H. Trammer, *op. cit.*, 15 przyp. 14.

²⁸ W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 164.

dochodzenia roszczenia jest wytoczenie powództwa, którego nie należy identyfikować z samym roszczeniem. Roszczenie jest również równoznaczne z uprawnieniem, gdyż możliwe są także roszczenia bezpodstawne, pozbawione oparcia w odpowiednim uprawnieniu; z drugiej zaś strony może istnieć uprawnienie, którego uprawniony nie dochodzi²⁹.

Zdaniem H. Trammera istnienie roszczenia formalnego nie jest uzależnione od przepisów materialnych, powstaje ono w momencie wystąpienia z nim przez powoda do sądu i trwa do zakończenia procesu: posiada swój odrębny byt procesowy; może być zasadne lub bezzasadne, przy czym roszczenie formalne zasadne zawiera w sobie roszczenie materialne (jedno, ale może być ich też kilka). Roszczenie materialne istnieje albo nie istnieje, natomiast roszczenie procesowe (formalne) powstaje i istnieje z chwilą wystąpienia z nim przez powoda w procesie, a zatem tylko o roszczeniu procesowym można powiedzieć, że jest ono zasadne albo niezasadne. Władysław Siedlecki opowiedział się za koncepcją przedmiotu procesu jako roszczenia procesowego, na które składają się dwa elementy: dokładnie określone żądanie oraz okoliczności faktyczne uzasadniające to żądanie³⁰.

Dokonując oceny uregulowań przedmiotu procesu w obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego, należy podkreślić, że w istocie obecnie obowiązuje koncepcja zapoczątkowana przez Franciszka K. Fiericha³¹, a rozwinięta i doprecyzowana przez Henryka Trammera oraz Władysława Siedleckiego, i że przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe (roszczenie formalne) jako twierdzenie prawne powoda.

W orzecznictwie zaczęto również odchodzić od klasycznej teorii procesu cywilnego. Początkowo Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 kwietnia 1970 r., wpisanej do księgi zasad prawnych³², uznał, że droga sądowa nie jest dopuszczalna, gdy z twierdzeń powoda lub przytoczonych przez niego okoliczności wynika w sposób oczywisty, że

---

²⁹ M. Waligórski, *op.cit.*, s. 370-371 przypis 26.

³⁰ W. Siedlecki, *op.cit.*, s. 164 przypis 28.

³¹ K. Gajda-Roszczyńska, *Ewolucja koncepcji przedmiotu procesu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r. oraz Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.*, *Polski Proces Cywilny* 3/2020, s. 399.

³² Uchwała SN (7) z 20 kwietnia 1970 r., III CZP 4/70, OSNC 9/1970, poz. 146.

między powodem a pozwanym nie istnieje żaden stosunek prawny, który mógłby stanowić podstawę żądania pozwu. W aktualnym orzecznictwie przeważają koncepcje oddzielające powództwo od prawa materialnego, uznające, że dla wytoczenia procesu nie jest konieczne istnienie prawa podmiotowego, lecz jedynie twierdzenie o jego istnieniu.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zaczęto jednak przyjmować, że ocena sprawy na płaszczyźnie art. 1 k.p.c. zależy przede wszystkim od przedmiotu procesu, to znaczy od przedstawionego pod osąd sądu roszczenia oraz wskazanego przez powoda stanu faktycznego. Oznacza to, że droga sądowa jest dopuszczalna, jeżeli powód opiera swoje roszczenia na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych³³. Trybunał Konstytucyjny uznaje, że nie tylko Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, ale i przemiany polityczno-ustrojowe i społeczno-gospodarcze przemawiają za odejściem od koncepcji roszczenia materialnoprawnego jako przedmiotu procesu. Według Trybunału Konstytucyjnego ujęcie przedmiotu procesu wedle teorii roszczenia procesowego gwarantuje najdalej idącą możliwość występowania z powództwem, a z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wynika jednoznacznie wola prawodawcy, aby prawem do sądu objąć możliwie najszerszy zakres praw. Znaczenie zaś art. 77 ust. 2 Konstytucji RP polega na wyłączeniu możliwości zamknięcia przez ustawę drogi sądowej w zakresie dochodzenia przez jednostkę jej konstytucyjnych wolności i praw³⁴. Prawo do sądu jest zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, gwarantującą każdemu prawo do ochrony na drodze sądowej, oraz w art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, statuującym zakaz zamykania drogi sądowej do dochodzenia naruszonych wolności lub

---

³³ Uchwała SN z 8 stycznia 1992 r., III CZP 138/91, OSNC 7-8/1992, poz. 128; postanowienie SN z 22 kwietnia 1998 r., I CKN 1000/97; postanowienie SN z 10 marca 1999 r., II CKN 340/98; postanowienie SN z 22 sierpnia 2000 r., IV CKN 1188/00, OSNC 1/2001 poz. 20.

³⁴ Orzeczenie TK z 7 stycznia 1992 r., K 8/91; orzeczenie TK z 29 września 1993 r., K 17/92, OTK 2/1993 poz. 33; orzeczenie TK z 8 kwietnia 1997 r., K 14/96, OTK 2/1997 poz. 16; wyrok TK z 9 czerwca 1998 r., K 28/97.

praw. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego dominuje obecnie pogląd, że prawo do sądu jest prawem podmiotowym³⁵.

Dodatkowo, według niektórych autorów przez pojęcie wykonywania prawa należy rozumieć nie tylko korzystanie z prawa, lecz także jego dochodzenie w drodze procesu i egzekucji³⁶.

Ponadto złożoność i zmienność stosunków prawnych wymagają analizy zarówno przepisów, jak i istniejącego orzecznictwa odnoszącego się do ustaw, w których zawarte są metanormy międzyczasowego prawa cywilnego. Nie można przeprowadzać badań nad prawem tylko w płaszczyźnie *law in books*, ale trzeba brać pod uwagę prawo w działaniu, w płaszczyźnie *law in action*. Znakomitą egzemplifikacją tezy o nadrzędności prawa procesowego wobec prawa materialnego jest analiza zdolności prawnej i zdolność do czynności prawnych.

Zdolność prawna przysługuje człowiekowi od chwili urodzenia (art. 8 k.c.). Zdolność sądowa jest korelatem pojęcia zdolności prawnej na gruncie prawa materialnego. Oznacza to, że każdy, kto posiada zdolność prawną, posiada jednocześnie zdolność sądową. Zdolność sądowa, podobnie jak zdolność prawna, nie podlega przy tym żadnym ograniczeniom. Zdolność sądową posiada każda osoba fizyczna od chwili urodzenia do momentu śmierci. W ograniczonym zakresie zdolność sądową posiada również dziecko poczęte nienarodzone (art. 446¹ k.c., art. 927 § 2 k.c., art. 972 k.c. oraz art. 75 k.r.o.). Zdolność tę uznaje się za warunkową, uzależnioną od tego, czy dziecko narodzi się żywe³⁷. Zdolność do czynności prawnych umożliwia samodzielne dokonywanie czynności prawnych. Osoba pozbawiona zdolności do czynności prawnych nie jest władna co do zasady dokonywać ich skutecznie (art. 14 k.c.).

Zdolność procesowa jest odpowiednikiem zdolności do czynności prawnych. Oznacza zdolność do samodzielnego dokonywania czynności procesowych w postępowaniu cywilnym, bez względu na tryb i rodzaj postępowania. Zdolność sądowa, podobnie jak zdolność procesowa, jest bezwzględną przesłanką procesową. Sąd odrzuci pozew z powodu

---

³⁵ Wyrok TK z 2 października 2006 r., SK 34/06.

³⁶ A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947, s. 136.

³⁷ Wyrok SN z 7 października 1971 r., III CRN 255/71, OSNC 3/1972 poz. 59.

braków w zakresie zdolności sądowej i procesowej (art. 64-69 k.p.c.). Postępowanie prowadzone mimo zachodzącej przyczyny odrzucenia pozwu określonej w art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. stanowi przyczynę nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Jej stwierdzenie w toku rozpoznania środków zaskarżenia zawsze spowoduje uchylenie orzeczenia wydanego w nieważnym postępowaniu, zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i odrzucenie pozwu.

Podsumowując, dotychczasowe próby rozstrzygnięcia problemu stosowania prawa cywilnego wychodziły od hipotezy przeciwieństw. Jednakże teza ta wobec zacierania się różnic między prawem procesowym a prawem materialnym oraz wobec dążności podporządkowania obu działów prawa tym samym zasadom jest hipotezą wadliwą. Jak wskazano, nie można bowiem przeprowadzać badań nad prawem tylko w płaszczyźnie *law in books*, ale trzeba brać pod uwagę prawo w działaniu, w płaszczyźnie *law in action*. W tym celu w artykule zaprezentowano i opisano metodę absorpcji, która może mieć zastosowanie wówczas, gdy występuje praktyczny problem kwalifikacji prawnej norm prawa materialnego i procesowego.

PROCESOWY PUNKT WIDZENIA W NAUCE PRAWA (MATERIALNE I PROCEDURALNE ASPEKTY STOSOWANIA PRAWA CYWILNEGO)

Streszczenie

Artykuł stanowi oryginalne opracowanie dotyczące wzajemnych relacji między prawem procesowym a prawem materialnym. Podstawowa teza artykułu jest następująca: dotychczasowe próby rozstrzygnięcia problemu stosowania prawa wychodziły od hipotezy przeciwieństw. Jednakże teza ta wobec zacierania się różnic między prawem procesowym a prawem materialnym oraz wobec dążności podporządkowania obu działów prawa tym samym zasadom jest hipotezą wadliwą. Zagadnienie stosowania prawa potwierdza tezę, że sens regulacji materialnoprawnych sprowadza się do skutków procesowych. Otwarta pozostaje kwestia nadrzędności prawa procesowego wobec prawa materialnego. Między systemem prawa procesowego oraz systemem prawa materialnego istnieje ścisła współzależność. Zaprezentowane w artykule zagadnienie jest zagadnieniem istotnym, zarówno dla teorii, jak i praktyki stosowania prawa.

THE PROCEDURAL POINT OF VIEW IN LEGAL SCIENCE

Summary

This article is an original study of the mutual relations between procedural law and substantive law, with a working hypothesis that rejects previous attempts to resolve this problem in the application of the law on the basis of opposites. Such an approach blurs the differences between procedural law and substantive law and tends to subordinate these two branches of law to the same principles, and hence such attempts must be treated as flawed. The application of the law confirms the hypothesis that the sense of substantive law regulations boils down to their procedural effects. The question of the superiority of procedural law over substantive law remains open. There is a close interdependence between the system of procedural law and the system of substantive law. The issue presented in this article is important both for the theory and practice of applying the law.

Słowa kluczowe: prawo procesowe; prawo materialne; prawo skargi; roszczenie procesowe.

Keywords: procedural law; substantive law; the right to bring a complaint; procedural claims.

Data wpłynięcia artykułu: 25.04.2025

Data zaakceptowania do druku: 12.12.2025

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanego z publikacją niniejszych badań.

Literatura

Berutowicz W., *Funkcja procesu cywilnego w oświeceniu nauki o tzw. prawie skargi*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 9-29.

Broniewicz W., *Normy, przesłanki i zarzuty jurysdykcyjne w procesie cywilnym. (Przyczynek do zagadnienia stosunku prawa materialnego i prawa procesowego)*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2/1969, s. 63-86.

Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1996.

Cieślak M., *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu karnego”*, *Państwo i Prawo* 8-9/1959, s. 333-341.

Gajda-Roszczyńska K., *Ewolucja koncepcji przedmiotu procesu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r. oraz Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.*, *Polski Proces Cywilny* 3/2020, s. 385-403.

- Jędrzejewska M., *Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje*, Warszawa 1975.
- Jodłowski J., *O potrzebie i kierunkach badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego*, Państwo i Prawo 2/1973, s. 6-18.
- Jodłowski J., *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1970 r.*, III CZP 81/69, Państwo i Prawo 10/1970, s. 614-622.
- Korzan K., *Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa do sądu i prawa do powództwa*, [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998, s. 175-194.
- Lang W., *Prawo procesowe a prawo materialne. Wzajemne relacje*, [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006, s. 427-437.
- Litewski W., *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988.
- Martyniak C., *Moc obowiązująca prawa, a teoria Kelsena*, Lublin 1938.
- Petrażycki L., *O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane*, wyboru dokonali J. Licki i A. Kojder, Warszawa 1985, s. 368-378.
- Resich Z., *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985.
- Resich Z., *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966.
- Resich Z., *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962.
- Rundstein Sz., *Zasady teorii prawa*, Warszawa 1924.
- Siedlecki W., *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 147-232.
- Siedlecki W., *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957.
- Siedlecki W., *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, *Krakowskie Studia Prawnicze* 3-4/1969, s. 67-102.
- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1959.
- Stefko K., *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915.
- Szpunar A., *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947.
- Trammer H., *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.
- Waśkowski E., *Skarga, powództwo i prawo do ochrony sądowej*, *Polski Proces Cywilny* 9-10/1937, s. 259-269.
- Wiśniewski T., *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, *Polski Proces Cywilny* 3/2020, s. 579-599.
- Wróblewski J., *Materialne i proceduralne aspekty prawa w teorii prawa*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 45/1990, s. 14-33.